

ทุนทางสังคมในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : บทบาทของทุนทางสังคมมีอิทธิพลต่อการ
สนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
ของเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Social Capital in Urbanization : The Role of Social Capital Has an Influence on
Supporting the Implementation of Public Policy on the Development of the
Quality of Life of the Elderly in Tha Muang Subdistrict Municipality,
Selaphum District, Roi Et Province

ชนาใจ หมั่นไธสง¹

Chanajai Muenthaisong¹

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2562

Email : chanajaime@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : บทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 60-93 ปี คนดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน รวม 12 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561-มกราคม พ.ศ. 2562 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1) คุณลักษณะของผู้สูงอายุในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่ ด้านการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา บางคนอาจมีอาชีพเสริม เช่น การทำงานหัตถกรรมจักสาน เป็นต้น ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุอาจมีปัญหาด้านสุขภาพ แต่หลายคนสามารถประกอบอาชีพเสริมได้และเลี้ยงดูบุตรหลานได้ 2) บทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพ

¹ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

¹ Faculty of Law Politics, Roi Et Rajabhat University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 24 กรกฎาคม 2563; แก้ไขบทความ: 8 สิงหาคม 2563; ตอรับการตีพิมพ์:

ชีวิตผู้สูงอายุ ของ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ทูทางสังคมที่สามารถนำมาขับเคลื่อนการดำเนินงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) ประเพณีและวัฒนธรรม 2) เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชน 3) ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

คำสำคัญ : 1. ทูทางสังคม 2. นโยบายสาธารณะ 3. ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This article is a qualitative research aimed to study social capital in urbanization: the role of social capital in supporting the implementation of public policy on the development of the quality of life of the elderly in Tha Muang subdistrict municipality, selaphum district, Roi Et Province. The key informants are the elderly aged between 60-93 years, elder caretaker, community leader, a total of 12 persons. and the collecting data between December 2018 - January 2019 using content analysis.

The results of the study indicates that 1) the characteristics of the elderly in the economic, social, health and well-being of the elderly in the area: the occupation of the elderly most of them do rice farming, some of them may have additional careers such as basketry handicraft, health: older people may have health problems but many people can make a living and can raise their children.2)Social Capital in Urbanization : The role of social capital in supporting the implementation of public policy on the development of the quality of life of the elderly of Tha Muang subdistrict municipality, selaphum district, Roi Et Province, it was found that: social capital that can be used to drive the operations of local government organizations, including 1) traditions and culture 2) strong social networks and good interactions between the villagers 3) the strength of community leaders and villagers.

Keywords : 1. Social Capital 2. Public Policy 3. Elderly

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของประชากร โดยเฉพาะการที่แต่ละประเทศได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้ได้สร้างความตระหนักรู้ในมุมมองกว้างต่อทุกภูมิภาค ทั้งในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เช่น ในประเทศญี่ปุ่น ประเทศอิตาลี ประเทศเยอรมันและประเทศสวีเดน เป็นต้น โดยกลุ่มเหล่านี้พบว่าเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เร็วกว่าประเทศอื่นๆ (United Nations, 2015 : 1) อย่างไรก็ตาม ประชากรโลกได้ผ่านเข้าสู่ประชากรสูงวัย โดยประชากรในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ประเทศสมาชิกในยุโรปเหนือ ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ประเทศในแถบเอเชีย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดแล้วเช่นกัน ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มสังคมสูงวัยของกลุ่มประเทศอาเซียนเป็นอันดับสอง รองจากประเทศสิงคโปร์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558 : 3) สำหรับประชากรสูงวัยในประเทศไทย ได้มีการเพิ่มขึ้นที่รวดเร็ว จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่มีทั้งหมดในปี พ.ศ. 2537 มีผู้สูงอายุร้อยละ 6.8 พ.ศ. 2545 และพ.ศ. 2550 มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.4 และพ.ศ. 2554 มีผู้สูงอายุร้อยละ 12.2 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 : 1) การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในประเทศไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วส่วนหนึ่งมาจาก สาเหตุการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์และการลดอัตราการตายที่ทำให้คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น และเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ สาธารณสุขและเทคโนโลยี(สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2556 : 1) อีกทั้ง การที่ไทยได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีโภชนาการ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557 : 1) สาเหตุเหล่านี้ส่งผลให้โครงสร้างประชากรของไทยมีการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดโครงสร้างประชากรสูงวัยหรือสังคมสูงวัย โดยเป็นสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไปเพิ่มมากขึ้นกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดในขณะที่วัยเด็กและแรงงานลดน้อยลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557 : 1)

ทั้งนี้ เมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้รัฐบาลไทยได้มีมาตรการหลายด้านเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุทั้งในรูปของนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556: 15-17) และส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรครวมทั้งพัฒนาสุขภาพ และการสนับสนุนงบประมาณ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2016: 1)จากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง (World Bank, 2011 : 1) ในบางครั้งไม่สามารถสนองตอบความต้องการด้านสวัสดิการของประชาชนได้อย่างที่ควรจะเป็น ในขณะที่ประชาชนบางส่วนอาจมีความคาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐค่อนข้างสูง ทำให้การให้บริการจากภาครัฐอาจไม่สนองตอบต่อความต้องการได้อย่างเต็มที่ และพบว่าสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยได้รับแรงผลักดันจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมจากสังคมเกษตรกรรมหันเห

เข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลต่อสถาบันครอบครัว คนหนุ่มสาวเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อแสวงหางานทำ อย่างไรก็ตาม ในสังคมชนบทของไทยยังคงพบว่า “ทุนทางสังคม” ได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชนบท สำหรับเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเทศบาลตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำเกษตรกรรม ชาวบ้านมีวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่หลังจากที่มหาวิทยาลัยราชภัฏมาก่อตั้งในปีพ.ศ. 2540 จากการทำที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาวะการณกลายเป็นเมือง ผู้คนบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นผู้ประกอบการและมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องในบริบทของสังคมไทยกำลังเข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุ และพื้นที่ชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาวะการณกลายเป็นเมืองนั้นบทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้สูงอายุในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 รับทราบคุณลักษณะของผู้สูงอายุในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- 3.2 ได้รูปแบบบทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตด้านเนื้อหาเพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้สูงอายุ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และบทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของ เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้สูงอายุ ที่มีอายุระหว่าง 60-93 ปี คนดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน รวม 12 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 - มกราคม พ.ศ. 2562 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

5. ผลการวิจัย

5.1 คุณลักษณะของผู้สูงวัยในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

5.1.1 การประกอบอาชีพของผู้สูงวัย พบว่า 1) ผู้สูงวัยที่ประกอบอาชีพอยู่ในเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คืออาชีพทำนาโดยส่วนใหญ่มีที่นาเป็นของตนเอง อยู่ระหว่าง 7- 20 ไร่ ในบางรายที่มีอายุมากและไม่มีลูกหลานอยู่เคียงข้าง กลุ่มคนเหล่านี้จะปล่อยที่นาให้เช่าและตนเองได้รับการปันข้าวเป็นรายปี “แม่อายุ 69 ปี เรียนจบ ป. 4 จบที่อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ก่อนหน้านี้ทำนาจนสูงวัย บ่เลิกทำนาจักเทื่อ ทำแต่นาปี...” (คุณสีนวล(นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์) 2) ผู้สูงวัยบางคนอาจมีอาชีพเสริมเป็นงานหัตถกรรมจักสานซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์มาให้ทำ ในบางครั้งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะจัดหาตลาดให้ หรือผู้ประกอบการอาจต้องนำออกมาขายด้วยตนเอง หรืออาจมีบางคนที่ทำอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าอยู่ที่บ้าน (เย็บเสื้อโหล ผู้สูงวัยที่ทำอาชีพนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 53-60 ปี) กลุ่มคนสูงวัย ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ แต่ทว่าบางส่วนในขณะที่อยู่ในวัยแรงงานจะเป็นกลุ่มคนที่เคยออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ เช่น อาชีพก่อสร้าง อาชีพขายของในตลาดสดที่กรุงเทพฯ หรือขายของหาบเร่ อย่างไรก็ตามผู้สูงวัยในพื้นที่ยังคงประกอบอาชีพค้าขาย ส่วนใหญ่มักไปซื้อของในตัวจังหวัดร้อยเอ็ดแล้วนำมาขายในตลาดชุมชน เช่น การไปซื้อผลไม้ตามฤดูกาลมาขายในตลาดสดหน้าป้ายมหาวิทยาลัย เป็นต้น “...ตาอายุ 71 ปี จบการศึกษา ป. 4 โรงเรียนบ้านนากระต๊อบ มีลูก 3 คน มีอาชีพค้าขายผลไม้ แต่งโม่ ทำนา...” คุณวิเชียร(นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์) ในกรณีผู้สูงวัยรายนี้พบว่า ต้องดูแลหลานสาว โดยลูกสาวของตาไปทำงานที่กรุงเทพฯ ส่วนลูกเขยปลีกตัวออกไปค้าขายต่างหมู่บ้าน

5.1.2 การดูแลผู้สูงวัยของบุตรหลานในพื้นที่ พบว่า 1) วิถีชีวิตของผู้สูงวัยในช่วงอายุระหว่าง 60-70 ปี ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทำการเกษตร ทำนา เป็นอาชีพหลัก ส่วนถ้าเป็นที่มีอายุสูงวัยมากๆ คืออายุตั้งแต่ 70 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีผู้ดูแล ซึ่งผู้ดูแลก็จะเป็นลูกที่อยู่ในพื้นที่ ส่วนลูกที่ทำงานต่างพื้นที่ก็จะเป็นผู้ที่ส่งเงินมาให้เป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้จำนวนเงินก็จะขึ้นอยู่กับรายได้ของลูกที่อยู่ต่างถิ่น เช่นผู้ดูแลผู้สูงวัย นางปรีดา (นามสมมติ) อายุ 50 ปี จบ ป.6 มีทำอาชีพทำนา ค้าขาย เปิดร้านขายของชำ มีลูก 1 คน หลาน 1 คน คุณปรียา ดูแลผู้สูงวัยชื่อ บัวพัน (นามสมมติ) มีลูกชาย อายุ 27 ปี ลูกชายทำงานที่ขอนแก่นเป็นเจ้าของที่รักษาความปลอดภัย ส่งเงินให้เดือนละ 2,000 บาท หลานอยู่ด้วยกันอายุ 10 ปี (คุณปรียา (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) 2) ภาพรวมของผู้สูงวัยอาจมีปัญหาด้านสุขภาพบ้าง แต่ก็พบว่า ในบางรายผู้สูงวัยที่อยู่ในพื้นที่ยังคงต้องประกอบ

อาชีพเพื่อหารายได้เสริมนอกเหนือจากที่ลูกหลานให้ความสนับสนุนค่าใช้จ่ายและการดูแลในชีวิตประจำวัน ผู้สูงวัยที่มีร่างกายแข็งแรงหลายคนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือการทำนาเป็นหลัก บางส่วนเสาะแสวงหาพื้นที่สาธารณะที่ได้รับอนุญาต หรือจัดสรรพื้นที่นาหรือพื้นที่ในบริเวณบ้านเพื่อปลูกผักสวนครัว หลายคนมีทักษะด้านการเกษตร สามารถปลูกพืชสวนครัวปลอดสารพิษได้ แต่ปัญหาที่ตามมาคือ ไม่มีตลาดรองรับอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยกระบวนการที่ขาดเครือข่ายการนำพืชผักออกสู่ตลาด และสภาพแวดล้อมรอบข้างก็ไม่มีกำลังซื้อที่มากพอ ทำให้ผู้สูงวัยที่ปลูกผักเป็นอาชีพเสริมไม่อาจที่จะสร้างรายได้ที่ควรจะเป็น ทั้งนี้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลตำบล) ได้มีความพยายามในการสร้างตลาดชุมชนขึ้น แต่การที่จะทำให้ “ตลาดติด” ก็เป็นเรื่องยาก

5.1.3 สุขภาวะของผู้สูงวัย พบว่า ภาพรวมผู้สูงวัยในพื้นที่จะเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงสามารถทำการเกษตรได้ แต่ถ้าบุคคลท่านนั้นเข้าสู่ภาวะสูงวัยมาก เช่นอายุ 70 ปี ขึ้นไป จะพบว่าร่างกายได้ทรุดโทรมมาก อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น การทำงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะมีความเข้มแข็งและมีความโดดเด่นในการดูแลผู้สูงวัย แต่ก็ยังพบว่าผู้สูงวัยบางคนก็ยังคงต้อง “พึ่งพิง” ลูกหลานหรือญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เป็นสำคัญ สำหรับสุขภาพที่ผู้สูงวัยประสบก็อาจ เช่นนางเพียงเด่น (นามสมมติ) ดูแลผู้สูงวัย คุณแม่ อายุ 73 ปี ร่างกายเจ็บป่วยอยู่ตลอดเวลา มีโรครุมเร้าหลายโรค เช่น โรคหัวใจ โรคตับ ความดัน สืบเนื่องจากคุณแม่มีอายุมาก ไม่สามารถร่วมกิจกรรมใดๆได้เลย เช่น ไม่ได้เข้าชมรมโรงเรียนผู้สูงอายุ นางเพียงเด่น (นามสมมติ) ต้องเป็นคนพาคุณแม่ไปหาหมอที่โรงพยาบาลค่าใช้จ่าย ก็จะประกอบไปด้วย ค่าเหมารถค่าน้ำมัน การพาคุณแม่ไปหาหมอแต่ละครั้ง ต้องมีค่าใช้จ่าย ขึ้นต่ำประมาณ 500 บาท ไม่นับค่าใช้จ่ายส่วนตัว และถ้าต้องไปค้างคืนในตัวจังหวัดก็ต้องมีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น “...ค่าใช้จ่ายประมาณทีละ 1,000 เดือนหนึ่งก็ไป 4-5 ครั้ง มีเดือนนี้ละ ที่ยังไม่ได้ไป แม่ก็พอจะเดินได้ กวาดบ้านได้ ทำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ได้...” (คุณแม่เพียงเด่น(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) สำหรับผู้สูงวัยที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีกระบวนการดูแลอย่างเป็นระบบ แต่จากการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการพบว่า ผู้ที่ดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้ จะมีความเครียดค่อนข้างสูง ยิ่งถ้าประกอบกับบ้านเรือนตั้งในพื้นที่ที่ไม่มีเพื่อนบ้านรายรอบ ยิ่งทำให้ครอบครัวนี้โดดเดี่ยวตนเองมากขึ้น กลายเป็นครอบครัวที่มีความระวังตัวสูง ซึ่งเมื่อพิจารณาจากที่ตั้งทางกายภาพ ครอบครัวนี้อยู่ห่างศูนย์กลางความเจริญของเทศบาลตำบลเพียงแค่ 2 ช่วงถนนในหมู่บ้านเท่านั้น ก็มักมีการระวังตัวเองและโดดเดี่ยวตนเองสูงมาก

5.1.4 การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า การรวมกลุ่มของผู้สูงวัยในชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น กลุ่มผู้สูงวัยที่มีสุขภาพแข็งแรงมักจะเข้าร่วมกิจกรรมในชมรมผู้สูงวัยหรือการเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัย และกลุ่มผู้สูงวัยที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง รวมทั้งกลุ่มที่ต้องดูแลหลานที่เด็กเล็กมากๆจะไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมของชมรมผู้สูงวัยหรือโรงเรียนผู้สูงวัยได้ “...มีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นประจำ...” (คุณบัวสาย(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ทั้งนี้ จะพบว่า

พื้นที่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้กลายเป็นสถานที่พบปะและสร้างสุขภาวะทางจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุ และนำมาซึ่งมิตรภาพนอกพื้นที่โรงเรียน“...จะมีการรวมกลุ่มเวลาไปวัดไปนากัน วันศีล วันพระ มีงานในวัดในวัดจะมีกิจกรรม ก็ไปรวมกลุ่มเฮ็ดนั่นเฮ็ดนี่ ผู้นี้ก็เฮ็ดจักสาร ผู้หนึ่งกะเฮ็ดขันหมากเบ็งบายศรี เครื่องสักการะบูชา ไปรวมกลุ่มกินข้าวกันที่บ้าน ยายบานเย็น(นามสมมติ) เพราะเข้าออกได้ง่าย และเป็นศูนย์กลางในการเดินทาง อาทิตย์หนึ่งจะมีอยู่ 4 วัน...” (คุณดวงดาว(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) สำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพอย่างมาก อาจไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุและการประชุมของชุมชน แต่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (คุณสร้อยคำ (นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์) สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้เข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงอายุ เนื่องจากสุขภาพและความจำเป็นส่วนตัว แต่ก็พบว่า กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สามารถจะพบปะแลกเปลี่ยนทัศนะต่างๆ กับเพื่อนบ้านได้โดยผ่านประเพณี วัฒนธรรมในชุมชน

5.1.5 การรวมกลุ่มด้านสังคม พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีอาชีพค้าขายในตลาด มักใช้พื้นที่ในตลาดเป็นที่พบปะหรือแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ทั้งนี้เมื่อลงพื้นที่ในตลาดชุมชน (ตลาดเช้า) จะพบว่า คนที่นำสินค้าทางเกษตรมาขาย ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ส่วนตลาดหน้าป้าย ซึ่งเป็นชื่อเรียกอย่างไม่เป็นทางการ เพราะตลาดแห่งนี้ ที่ตั้งอยู่ใกล้กับป้ายชื่อมหาวิทยาลัยที่ติดทางเข้าจากถนนใหญ่ คนจึงนิยมเรียกเช่นนี้ ตลาดแห่งนี้ คนที่เข้ามาค้าขายส่วนหนึ่งจะเป็นผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งจะประกอบอาหารสำเร็จรูปมาขาย ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อย จะใช้พื้นที่ตลาดสดในการพูดคุย (คุณวิเชียร(นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์)การพบปะระหว่างผู้สูงอายุ อาจใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อสุขภาพและใช้พื้นที่สาธารณะในขณะหารายได้เสริมเพื่อพบปะกัน “...รวมกลุ่มกันช่วงออกกำลังกายและมีการจักสาน...” (คุณบานเย็น(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ทั้งนี้ ชาวบ้านจะมีการรวมกลุ่มเพื่อออกกำลังกายในหมู่บ้าน ซึ่งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดสรรพื้นที่ไว้ให้ มีการอำนวยความสะดวกโดยจัดหาวิทยากรและเครื่องเสียงเพื่ออำนวยความสะดวกออกกำลังกาย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

5.1.6 การขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่ พบว่า ผู้สูงอายุที่เคยเป็นข้าราชการเกษียณยังคงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่ร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชน โดยพบว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่ความเข้มแข็ง อีกทั้งเป็นชุมชนที่อยู่รายรอบที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประกอบกับผู้นำชุมชนทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นผู้มีจิตสาธารณะและเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากพื้นที่อื่นๆ เช่น เคยไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ อาจเคยค้าขายในกรุงเทพฯ รับจ้างก่อสร้างในเมืองใหญ่ อาจเคยเป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรหรือข้าราชการครุมาก่อน ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้ค่อนข้างจะมีการพัฒนาแบบก้าวกระโดด เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรมการปลูกข้าวอินทรีย์ การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยเป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตร เมื่อได้แต่งงานกับ

คนในพื้นที่ ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก “...อยู่โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นรองผู้อำนวยการและเป็นเลขา เป็นชมรมเกี่ยวกับสมาชิก ตอนนี้มีสมาชิก 375 คน ครอบคลุมในพื้นที่ตำบลท่าม่วง 11 หมู่บ้าน เราก็ดูแลผู้สูงอายุยามเจ็บไข้ได้ป่วยเราก็ไปเยี่ยมถ้าเป็นคนไข้ติดเตียง เราก็ไปเยี่ยมที่บ้านเวลาสมาชิกถึงแก่กรรมเราก็เก็บเงินสมาชิกช่วยสวดอภิธรรมเงินไปช่วยสงเคราะห์ ตามจำนวนสมาชิกถ้ามีงบพอบางทีก็พาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษา งบเอามาจากเทศบาลตำบลท่าม่วงให้งบประมาณเป็นกิจกรรม...”(นายสงเสริม(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)โดยพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ มักจะกระทำในพื้นที่ทางศาสนา พื้นที่ในระบบราชการที่ได้รับการจัดสรรให้ทำกิจกรรม พื้นที่ในการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ หรือพื้นที่ในการค้าขาย เหล่านี้ เป็นต้น

5.2 บทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

5.2.1 ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน จะมีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยเฉพาะเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดต้องการที่จะดำเนินนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ โดยการแปลงทุนทางสังคมด้านประเพณีวัฒนธรรมให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน อาจใช้ช่องทางนี้เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น การให้องค์ความรู้ด้านดูแลสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ การมอบความบันเทิงแก่ผู้สูงอายุ หรือใช้พื้นที่ในการจัดงานประเพณีสวดศพเพื่อให้ผู้สูงอายุเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงของตนเองก็ได้

5.2.2 เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างกันชุมชนแห่งนี้มีความผูกพันในลักษณะเครือญาติสูงมาก การประกอบกิจกรรมหลายอย่าง สามารถขอความช่วยเหลือกันได้ เช่น ขอความช่วยเหลือในด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร หรือเมื่อกลุ่มคนที่ดูแลผู้สูงอายุไม่อยู่หรือต้องออกไปต่างพื้นที่ ในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านได้ ดังนั้น เมื่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ต้องการที่จะขยายสายงานของตนเองลงมาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ สามารถที่จะใช้ช่องทางเพื่อการรวมกลุ่มในการที่จะเสริมสร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายได้

5.2.3 ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ พบว่า ตั้งแต่ชาวบ้านจนกระทั่งผู้นำชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ที่สำคัญ ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้มีการกระจายอำนาจลงมาที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐบาลมีความพยายามอย่างมากที่จะ ‘พัฒนาเจ้าหน้าที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น’ ให้มีศักยภาพ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด (เดิมสถาบันราชภัฏร้อยเอ็ด) ได้ก่อตั้งขึ้นในพื้นที่ ประกอบกับ พื้นที่แถบนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พื้นที่แถบนี้จึงเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าถึงการศึกษา อีกทั้งเมื่อชาวบ้านได้มีการย้ายถิ่นออกไปยังพื้นที่ต่างๆ ทำให้เกิดมุมมองที่

เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ดังนั้น การศึกษาหรือองค์ความรู้เหล่านี้ จึงแฝงฝังอยู่ในกลุ่มผู้สูงวัยที่ได้ หวนกลับมายังชุมชนและสามารถนำความรู้เข้ามาพัฒนาพื้นที่ของตนเองได้ ดังนั้นองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น น่าที่จะประสาน ขอความร่วมมือกับชุมชน และผู้นำชุมชนได้ง่ายขึ้น ทั้งในด้านการ รังสรรค์กิจกรรม การสร้างหรือกระตุ้นให้ผู้สูงวัยเกิดความ ‘อยาก’ ที่จะเรียนรู้ โดยเฉพาะการ สอดแทรกการรับมือกับการเลี้ยงดูบุตรหลานที่เป็นวัยรุ่น อันจะเป็นการเสริมให้กิจกรรมของอปท. บรรลุในกิจกรรมที่วางไว้เพื่อก่อประโยชน์ต่อผู้สูงวัยได้มากขึ้น อีกทั้งชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็งของ ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ดังนั้นถ้าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ สูงวัยในด้านเศรษฐกิจครัวเรือนก็จะสามารถทำได้เช่นกัน

แผนภาพที่ 1 บทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะ
ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

6. อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยในครั้งนี้พบว่า 1) ด้านคุณลักษณะของผู้สูงวัยในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านคุณลักษณะของการประกอบอาชีพของผู้สูงวัย พบว่าผู้สูงวัย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา บาง คนอาจมีอาชีพเสริมเป็นงานจักสาน บางส่วนได้รับอนุญาตให้เข้าใช้พื้นที่สาธารณะที่เพื่อปลูกผัก สวนครัว ผู้สูงวัยเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีความสุขแข็งแรงและต้องการรายได้เสริมนอกเหนือจากการที่บุตร หลานได้ส่งเงินมาให้ และพบว่าสามารถหารายได้เสริมได้มาจากพื้นที่รอบข้างได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่

ความเจริญเพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดทำให้เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดได้เริ่มเข้าสู่การกลายเป็นเมืองที่ได้รับผลกระทบในด้านบวกและด้านลบเช่นกัน ผลกระทบจากการกลายเป็นเมืองสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องผลกระทบของความเป็นเมืองต่อพื้นที่ชนเมืองและการตอบสนองของท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงของ Thongyou, Sosamphanh, Phongsiri, Chamaratna (2013 : 101,104) โดยพบว่าเทศบาลนครขอนแก่นและเมืองวังเวียงต่างได้รับผลกระทบที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต เป็นต้น

2) บทบาทของทุนทางสังคมต่อการสนับสนุนการดำเนินนโยบายสาธารณะด้านการการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า ประเพณีและวัฒนธรรมเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและชาวบ้านเป็นข้อค้นพบที่สอดคล้องกับงานของ นิตยา ปรุภระโทก (2558 : 249-250) ที่เสนอว่าในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมจำเป็นจะต้องวิเคราะห์ควบคู่กับทุนวัฒนธรรม และมองว่าทุนทางสังคม คือความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้งระหว่างบุคคล สถาบันและองค์กร ทั้งในรูปแบบปัจเจก กลุ่ม เครือข่าย ค่านิยม และบรรทัดฐาน ที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิธีการผลิตในครอบครัว ชุมชน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในครั้งนี้ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเปิดมีการจัดเก็บข้อมูลของผู้สูงวัยในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านความสามารถส่วนตัวและภาระที่ผู้สูงวัยต้องรับผิดชอบ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงวัยในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะผู้สูงวัยในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งในด้านอาชีพและประสบการณ์ชีวิต อีกทั้งพื้นที่ชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีต้นทุน “ความเป็นเครือญาติ” อย่างแนบแน่นซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างสะดวก

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามสุขภาพของผู้สูงวัยจากครัวเรือนแห่งกลางและสร้างแอปพลิเคชันรองรับการแจ้งเตือนสุขภาพของผู้สูงวัยในครัวเรือนแห่งกลางเพราะถือว่าเป็นกลุ่มที่อยู่ลำพังกับบุตรหลาน

7.2.2 ควรมีการวิจัยถึงภาวะการกลายเป็นเมืองที่ส่งผลต่อผู้สูงวัยในพื้นที่ชนบท เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาและหาวิธีการรับมือทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม

8. เอกสารอ้างอิง

- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. **วารสารสำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา**. 3(16). 15-17.
- นิตยา ปรุภระโทก. (2558). การสะสมทุนทางสังคมสู่การสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน. **วารสารวิถีสังคม มนุษย์**. 3(2). 249-250.
- สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมกองทุนสุขภาพ (สสส.) (2557). **คู่มือจัดการความรู้ พัฒนาระบบ การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2560. จาก <http://resource.thaihealth.or.th/library/15228>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). **ผู้สูงอายุ**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560. จาก <http://www.thaihealth.or.th/blog/myblog/topic/>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). **การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2560. จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/elderlyworkFullReport57-1.pdf>
- Thongyou, Sosamphanh, Chamaratana, Phongsiri. (2013). **Impact of Urban Expansion on Rural Hinterland and Local Responses in the Mekong Region: A Study in KhonKaen, Thailand, and Vang Vieng, Lao PDR**. Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP) : KhonKaen University, Thailand.
- United Nations. (2015). **World Population Aging**. New York : United Nations. Accessed 12 May 2016. Retrieved from <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015reportpdf>
- World Bank. (2011). **Thailand Now an Upper Middle Income Economy**. Accessed 12 May 2016. Retrieved from <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/08/02/thailand-now-upper-middle-income-economy>

9. คำขอบคุณ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับการสนับสนุนนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษา : เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประจำปีงบประมาณ 2562